

SPECIAL 2025

VERRASSEND PASSEND

**PROFESSIONALISERING EN ONDERSTEUNING:
ONDERWEG NAAR INCLUSIEF ONDERWIJS**

VERRASSENDE PASSENDE

**PROFESSIONALISERING EN ONDERSTEUNING:
ONDERWEG NAAR INCLUSIEF ONDERWIJS**

INHOUD

VOORWOORD 7

PRIMAIR ONDERWIJS 10

1. Gedragsproblemen aanpakken door positieve interactie 13
 2. Professionaliseren met LEF 17
 3. Sbo ondersteunt leerkrachten in reguliere scholen 21
 4. Passender onderwijs door communicatie te versterken 25
-

VOORTGEZET ONDERWIJS 28

5. Jongerenwerk in de school: laagdrempelig, onafhankelijk én flexibeler 31
 6. Lesgeven aan een zeer slechtziende leerling: iedereen wordt er beter van 35
 7. Internationale professionalisering in het praktijk-onderwijs 39
-

SAMENWERKINGSVERBANDEN 42

8. Leren omgaan met culturele diversiteit 45
 9. Vso en vo komen via co-teaching meer tot elkaar 49
 10. Trajectvoorziening: elke leerling doet mee in het reguliere onderwijsprogramma 55
-

NABESCHOUWING 61

PROFESSIONALITEIT OP DE ROUTE NAAR INCLUSIEF ONDERWIJS

De weg naar inclusief onderwijs is een cruciale uitdaging voor het onderwijs van de toekomst. In deze bundel delen we tien inspirerende voorbeelden van scholen en samenwerkingsverbanden die zich inzetten voor de professionalisering van hun teams om inclusie te realiseren. De verhalen bieden concrete inzichten in hoe leerkrachten, schoolleiders en externe experts samenwerken om een onderwijsomgeving te creëren waarin alle leerlingen zich welkom voelen, ongeacht hun achtergrond of leerbehoeften.

De voorbeelden focussen niet alleen op de theoretische kant van inclusie, maar vooral op de concrete stappen die in de praktijk worden gezet. Hoe verandert de schoolcultuur om inclusie mogelijk te maken? Wat vraagt deze aanpak van leerkrachten? En hoe worden de vaardigheden van het team én

de schoolomgeving versterkt om tegemoet te komen aan de diverse behoeften van leerlingen? Deze bundel biedt antwoorden op die vragen en laat zien hoe samenwerking en professionalisering de sleutel zijn tot het succes van inclusief onderwijs.

Om hun kennis voortdurend uit te breiden werken leerkrachten en schoolteams samen met externe organisaties, zoals specialisten in cultuursensitief onderwijs of experts in ondersteunde communicatie. Dit leidt niet alleen tot versterking van de individuele professional, maar ook tot directe voordelen voor de leerlingen. Professionalisering binnen de school heeft dus een directe invloed op de inclusie van leerlingen. Zo werkt de so/vso-school MBS Eindhoven samen met Stichting Milo om de communicatie met leerlingen die niet kunnen praten te verbeteren, waarbij de kennis en vaardigheden van

leerkrachten centraal staan. De verbeterde communicatie bevordert hier het leerproces. Of de Brainportregio (Eindhoven en Zuidoost-Brabant), waarvan de scholen hun aanpak delen om culturele - en neurodiversiteit beter te begrijpen en te integreren in het klaslokaal.

Hoe verandert de schoolcultuur om inclusie mogelijk te maken? Wat vraagt deze aanpak van leerkrachten? En hoe worden de vaardigheden van het team én de schoolomgeving versterkt om tegemoet te komen aan de diverse behoeften van leerlingen? Deze bundel biedt antwoorden op deze vragen en laat zien hoe samenwerking en professionalisering de sleutel zijn tot het succes van inclusief onderwijs.

Inclusief onderwijs is een proces dat er voor iedereen anders is in tempo of vorm, dat blijkt uit de voorbeelden in deze bundel. Het vraagt om een gezamenlijke visie, een cultuur die inclusie omarmt, en vooral om professionalisering: niet eenmalig of tijdelijk, maar doorlopend. Of het nu gaat om het versterken van pedagogisch-didactische vaardigheden, het verbeteren van de samenwerking met ouders of het omgaan met culturele diversiteit, de route naar inclusief onderwijs vereist dat je je als onderwijsprofessional blijft ontwikkelen.

Ik nodig je uit om met de verhalen in deze bundel inspiratie op te doen voor jouw of jullie eigen reis naar inclusief onderwijs. Elke schoolcontext is weer een beetje anders, maar de praktijkvoorbeelden die worden beschreven bieden handvatten die je kunnen helpen bij het creëren van een inclusieve schoolomgeving, waar alle leerlingen zich gezien en gehoord voelen.

Mike Jolink

Steunpunt Passend Onderwijs

PRIMAIR ONDERWIJS

IKC GROENLING

GEDRAGSPROBLEMEN AANPAKKEN DOOR POSITIEVE INTERACTIE

Leerkracht Janneke Boers¹ hoefde er niet lang over na te denken: toen ze de kans kreeg om mee te doen aan een onderzoek waarin het draait om het omgaan met lastig gedrag van leerlingen, gaf ze zich meteen op. Het ging om een promotieonderzoek waarin gedragswetenschapper Kim Starreveld samen met collega's onderzocht in hoeverre de interventie VIPP-School leerkrachten van groep 1 t/m 4 kan ondersteunen bij het omgaan met lastig gedrag van kinderen. Janneke was één van de 58 leerkrachten die deelnamen aan het onderzoek waarin de effecten van deze interventie werden getoetst. "Ik ben nu bewuster bezig met mijn interacties met kinderen."

Al een tijd worstelde Janneke met het gedrag van één van haar leerlingen; we noemen hem hier Jack. Ze kreeg moeilijk contact met hem en hij keerde zich van haar af. "De mogelijkheid om aan dit onderzoek mee te doen kwam voor mij precies op het juiste moment, want ik kreeg het maar niet voor

elkaar om de relatie met Jack te verbeteren. Ik zag dit als een kans, ook omdat het ging om een één-op-één traject dat helemaal was gericht op de interactie tussen Jack en mij."

NEERWAARTSE SPIRAAL DOORBREKEN

Elke leerkracht worstelt wel eens met het gedrag van leerlingen, zeker nu scholen als gevolg van de ontwikkeling naar inclusiever onderwijs te maken krijgen met een meer diverse leerlingenpopulatie. Dit laatste was voor Kim Starreveld reden om haar promotieonderzoek hierop te richten: hoe kun je leerkrachten ondersteunen bij het omgaan met lastig gedrag van leerlingen?

"Als je het moeilijk vindt om met het gedrag van een leerling om te gaan, kan dat leiden tot negatieve interacties tussen leerkracht en leerling", zegt Kim. "Je verzeilt mogelijk in een neerwaartse spiraal: de relatie

- 1 Janneke Boers werkt al 25 jaar als leerkracht bij IKC Groenling in IJsselmuiden.
- 2 Kim Starreveld is gedragswetenschapper en doet promotieonderzoek bij Pedagogische en Onderwijswetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam.
- 3 VIPP-School is een bewerking van de interventie VIPP-SD: Video-Feedback Intervention to promote Positive Parenting and Sensitive Discipline. Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2008/2023). *Promoting Positive Parenting and Sensitive Discipline: An Attachment-Based Intervention*. Lawrence Erlbaum Associates.

verslechtert, waardoor de gedragsproblemen verder toenemen en de leerkracht zich steeds machtelozer gaat voelen. De VIPP-interventie tracht dit proces te doorbreken door positieve interactie tussen leerkracht en leerling te bevorderen. Deze methodiek is oorspronkelijk ontwikkeld als gezinsinterventie, en wordt ook gebruikt in de kinderopvang. In dit onderzoek hebben we de interventie aangepast voor groep 1 t/m 4 en is onderzocht of het leerkrachten kan ondersteunen bij het omgaan met lastig gedrag.”

ZONDER OORDEEL

VIPP-School benadert gedragsproblematiek vanuit een relationele benadering. Daarom wordt er één-op-één gewerkt. Het gaat om de relatie tussen deze leerling en deze leerkracht. Video-feedback speelt in de interventie een centrale rol: een coach filmt de leerkracht en leerling tijdens activiteiten en geeft hierop feedback.

Zes keer kwam Kim bij Janneke op school langs om te filmen. “Kim gaf mij een concrete opdracht die ik met Jack moest uitvoeren, bijvoorbeeld een puzzel maken of samen een spelletje doen, en zij filmde dat. De volgende keer bespraken we de beelden en maakte Kim een nieuwe opname. In de nabespreking leerde ik om vooral goed te kijken naar het gedrag van Jack: hoe ontstaat dat gedrag? En hoe kan ik daarop reageren? De nabespreking is gericht op het bevorderen van positieve interacties met het kind. Je wordt zo op een

prettige manier, zonder oordeel, bewust van je eigen gedrag en je eigen reacties op het kind. En als je verbetering ziet, doet dat ook iets met je zelfvertrouwen.”

SENSITIVITEIT

VIPP-School is gebaseerd op twee theorieën die allebei laten zien dat positieve interacties cruciaal zijn bij het omgaan met lastig gedrag: de gehechtheidstheorie en de sociale leertheorie. Kim: “Op basis van deze theorieën hebben we het begrip ‘positieve interactie’ gedefinieerd als enerzijds ‘sensitiviteit’ en anderzijds ‘sensitief disciplineren’: op een sensitieve manier grenzen stellen. We hebben in het onderzoek vooral naar die twee aspecten gekeken. Er zijn allerlei vormen van sensitief disciplineren, bijvoorbeeld begrip tonen, complimenten geven, met empathie reageren, en uitleg geven. Een specifiek voorbeeld is dat je als je een grens stelt, ook meteen aangeeft wat de leerling wél mag.”

“Bij mij kwam bijvoorbeeld steeds terug dat ik Jack meer complimenten zou kunnen geven”, vertelt Janneke. “Ik vond het heel verhelderend dat Kim tijdens de nagesprekken ook af en toe refereerde aan de literatuur. Zo kreeg ik meer inzicht in hoe interactie werkt. Ik vond het ontzettend zinvol om te ervaren dat leerkrachtgedrag er heel erg toe doet. Het is heel belangrijk dat we ons dat als professionals realiseren en dat we daarom ons stinkende best moeten doen om met ieder kind goed om te gaan.”

BEWUSTWORDING

Janneke heeft veel gehad aan het traject. “De relatie met Jack is verbeterd. We staan niet meer tegenover elkaar, maar naast elkaar en we kunnen weer beter met elkaar overleggen. De spanning tussen ons is verdwenen. Ik ben nu sowieso bewuster bezig met positieve interacties. Het kind zien, even contact maken, aandacht geven, complimenteren; dat soort dingen doe ik nu bewuster. Het mooie is dat er daardoor ook meer rust is in de groep.”

De uitkomsten van het onderzoek bevestigen de positieve ervaringen van Janneke. De belangrijkste bevinding is dat leerkrachten na VIPP-School sensitiever zijn in hun interactie met kinderen. Voor het andere aspect – sensitief disciplineren – werd geen effect gevonden, vertelt Kim. “We hebben niet kunnen vaststellen dat leerkrachten op een sensitievere manier grenzen zijn gaan stellen, mogelijk omdat hierop in de trajecten vaak minder nadruk lag dan op het onderwerp sensitiviteit. Als leerkrachten meer feedback krijgen op grenzen stellen, denk ik dat de interventie ook daar een positieve invloed op zal hebben.”

OPEN HOUDING

Op dit moment worden gedragswetenschappers van samenwerkingsverbanden getraind tot VIPP-School coaches, zodat ze de interventie met leerkrachten kunnen uitvoeren. Kim: “We hopen meer van deze opleidingen aan te bieden en aanvullend onderzoek te doen om goed te begrijpen onder welke omstandigheden VIPP-School het meest effectief is.”

Naast facilitering en support van de schoolleiding, is een open houding van leerkrachten volgens Janneke een belangrijke voorwaarde voor succes. “Je moet ervoor open staan, je kwetsbaar opstellen en naar jezelf durven kijken. Daarnaast is het belangrijk dat je het vertrouwen hebt dat de interventie je gaat helpen om beter om te gaan met het gedrag van de leerling.”

Meer informatie over het onderzoek en over VIPP-School: www.b-kijk.nl

MEER INFORMATIE

Janneke Boers
www.ikcgroenling.nl

Kim Starreveld
k.starreveld@cjkennemerland.nl
www.b-kijk.nl

KINDCENTRUM BORGELE

PROFESSIONALISEREN MET LEF

Afgelopen januari kreeg KindCentrum Borgele uit Deventer de prestigieuze 'Global Inclusion Award 2025' uitgereikt tijdens de jaarlijkse onderwijsbeurs BETT in Londen. Barrières tussen zorg en onderwijs en tussen regulier en speciaal heeft 'KC Borgele' heel knap weten te slechten, aldus het juryrapport. Directeur Huub de Haan en de leerkrachten Vera Urlings en Lianne Hagen, vertellen hoe ze dat in Deventer doen.

KindCentrum Borgele (470 kinderen en 160 medewerkers in 100 fte's; geen lerarentekort) is gevestigd in een schitterend modern pand in een noordelijke buitenwijk van Deventer. Toen het gebouw in 2016 werd opgeleverd, kreeg het vier bewoners: kinderopvang Partou, orthopedisch dagcentrum (odc) 't Lantaarntje, de school voor speciaal onderwijs (so) De Linde en basisschool Borglo.

Deze vier organisaties zitten er anno 2025 nog steeds, maar zijn inmiddels samengesmeed tot één organisch geheel. Een integratieklus die de speciaal daarvoor aangetrokken directeur Huub de Haan moest klaren en waar hij in ruim acht jaar tijd wonderwel in is geslaagd: "Ik heb mijn hele carrière aan verbinding tussen zorg en onderwijs gewerkt en heb alle aspecten ervan gezien. Ik was dan ook klaar om de uitdaging aan te gaan om met hoogopgeleide eigenwijze professionals uit vier verschillende disciplines aan de slag te gaan."

PILOTKLAS

Vera Urlings is zo'n hoogopgeleide eigenwijze professional. Ze is 12 jaar werkzaam op Borglo als groepsleerkracht, maar heeft zich verder kunnen professionaliseren tot onderzoeker 'Inclusie', onderbouwcoördinator en jongekindspecialist. Samen met een collega uit het speciaal onderwijs geeft zij nu les in de zogeheten 'pilotklas': een mix van kinderen uit het regulier en het speciaal onderwijs – hoe uniek is dát? Urlings: "Voor ons zijn heel veel dingen normaal die op de meeste andere scholen niet voorkomen."

Lianne Hagen kan dat beamen. Ruim twintig jaar werkte zij bij odc 't Lantaarntje voordat ze in 2017 bij so-school De Linde aantrad: "Toen we in dit pand samenkwamen, zag ik meteen kansen en heb ik met een collega de 'onderwijszorggroep' opgericht: een klein groepje kinderen tussen 4 en 8 jaar met een ernstige verstandelijke of meervoudige beperking die gedeeltelijk meedraaien in het speciaal onderwijs. Ik had geen diploma voor het speciaal onderwijs, maar Huub gaf mij de kans om de zij-instroom pabo doen. Dat heb ik toen gedaan."

ALLES WAT GOED IS VOOR ALLE KINDEREN

Alles draait op KC Borgele om inclusie. De visie van het kindcentrum op inclusie is samen te vatten in één simpele oneliner: 'Alles wat goed is voor alle kinderen, doen we.' De Haan: "We kijken wat kinderen nodig hebben en passen ons handelen hierop aan, waarbij we ons niet laten tegenhouden door wat wel en niet mag. We zijn hier niet primair van de beleidsstukken. We proberen dingen uit, leggen dat vast en pas als blijkt dat iets niet aan alle kinderen ten goede komt, stoppen we ermee."

Urlings vult aan: "We gebruiken soms de metafoor van het metrostation. Een kind kan bij een van de vier partners starten, maar als gedurende de rit blijkt dat dat kind beter tot zijn recht komt op een andere lijn, dan kan het op elk gewenst moment naar een ander perron. Ze kunnen ook net zo goed weer terugkomen als die overstap toch niet blijkt te bevallen." En wat voor de kinderen geldt, gaat ook op voor de medewerkers: die kunnen ook van regulier overstappen naar speciaal, of van onderwijs naar zorg, en vice versa: Hagen is er een sprekend voorbeeld van.

ERVARINGEN DELEN

Daarnaast wordt de ontwikkeling van de medewerkers gestimuleerd door de vier à zes studiedagen die elk jaar op het programma staan. "We hebben één centrale studiedag

waarbij alle 160 medewerkers aanwezig zijn", vertelt De Haan. "Dan kiezen we een onderwerp dat voor iedereen interessant is, bijvoorbeeld 'Hoe ga je om met buitenlandse ouders' of 'Levend verlies': over hoe je omgaat met sterfte van ouders of kinderen, of hoe je met een ernstig handicapt kind omgaat voor wie het toekomstperspectief er zo heel anders uitziet."

"Omdat je met mensen van de verschillende partijen bij elkaar bent, deel je ervaringen en expertises", vult Urlings aan. "Iets wat in ons kindcentrum elke dag trouwens ook vaak informeel gebeurt. Zo leren we van elkaar en maken we gebruik van elkaars expertise."

Naast de centrale studiedag, heeft iedere partner in de loop van het jaar ook zijn eigen studiedagen om de specifieke professionaliteit van de medewerkers te waarborgen en verder te ontwikkelen.

EÉN PLUS EÉN IS DRIE

Het management op KC Borgele is er eerst en vooral om te zorgen voor de ruimte die medewerkers nodig hebben om zich verder te ontwikkelen: uitstralen dat alles in principe mogelijk is, verzoeken voor scholing honoreren en dus ook faciliteren. "De kracht zit 'm erin dat we dat aandurven," zegt De Haan. "Dat we LEF hebben, en dat mag je met hoofdletters schrijven! Als je hier wilt komen werken, moet je goed beseffen dat dit een kindcentrum is waar één plus één

drie is. Mensen die graag 'mono' willen, een kleuterklas willen bestieren met de deur dicht, zijn inmiddels vertrokken. Wat er voor terugkomt, zijn de Liannes en de Vera's van deze wereld, de multitaskers, die zowel linksom en rechtsom kunnen." En als het moet: andersom.

ANDERSOM DENKEN

De eerder genoemde pilotgroep is een van de vele schoolvoorbeelden van het 'andersom denken' dat op KC Borgele zo wordt gekoesterd. Die groep bestaat uit 23 kinderen, van wie er vijf uit het speciaal onderwijs komen. Het pilotaspect zit 'm in het feit dat er op die klas – een kleuterklas – twee leerkrachten staan: een uit het regulier en een uit het speciaal onderwijs. In totaal telt KC Borgele drie kleuterklassen, en zo kunnen ze goed nagaan hoe de pilotklas zich verhoudt tot de reguliere kleuterklassen. De conclusie na een paar jaar: er is geen significant verschil in hun ontwikkeling; alleen het tempo waarin er geleerd wordt verschilt. Gezaghebbende bevindingen van Tilburg University en het Nederlands Jeugdinstituut laten zien dat ook het experiment met de onderwijszorggroep heel goed werkt. Je wint natuurlijk ook niet zomaar een Global Inclusion Award.

MEER INFORMATIE

Huub de Haan

h.dehaan@kcborgele.nl
www.kcborgele.nl

Vera Urling

www.borgloschool.nl

DE KRISTAL

SBO ONDERSTEUNT LEERKRACHTEN IN REGULIERE SCHOLEN

Dankzij een intensief verbetertraject zijn zowel de onderwijsopbrengsten als de uitstroom van sbo-school De Kristal in Maarssen de afgelopen jaren spectaculair verbeterd. In het kader van de ontwikkeling van inclusiever onderwijs deelt de school de opgebouwde expertise op verschillende manieren met reguliere scholen in de regio. Beppie Vendrik en Sonja van Enk, respectievelijk directeur en adjunct-directeur van De Kristal, zijn ervan overtuigd dat hun ervaring en expertise het reguliere onderwijs kan helpen om meer kinderen 'binnenboord' te houden.

Acht jaar geleden startte De Kristal een intensief verbetertraject op pedagogisch en didactisch vlak en gericht op versterking van de professionele cultuur. Met hard werken zijn de opbrengsten van het onderwijs de afgelopen jaren aanmerkelijk verbeterd. Stroomde bijvoorbeeld voorheen 45% van de leerlingen uit naar praktijkonderwijs, nu ligt dat percentage tussen de 20% en 25%.

VRAAGGERICHTE PROFESSIONALISERING

Nu het onderwijs staat als een huis, wil De Kristal in het kader van de ontwikkeling van inclusiever onderwijs, de verworvenheden delen met reguliere scholen. "We pretenderen niet dat we de wijsheid in pacht hebben", zegt Beppie, "maar we zijn ervan overtuigd dat we de afgelopen jaren kennis en expertise hebben opgebouwd waar reguliere scholen bij de ontwikkeling van inclusiever onderwijs veel aan kunnen hebben. Daarom zijn we het afgelopen jaar binnen het samenwerkingsverband begonnen met vraaggerichte professionaliserings- en ondersteuningsactiviteiten op reguliere scholen."

Sinds vorig schooljaar (2024-2025) kunnen scholen van samenwerkingsverband Passenderwijs een beroep doen op de expertise van De Kristal. Inzet is om de basisondersteuning op reguliere scholen te versterken. Met een maximum van 20 uur per jaar per ondersteuningsvraag wordt deze dienstverlening voor 50% door het samenwerkingsverband vergoed; de rest betaalt de betreffende school. Er zijn tot nu toe vier ondersteuningsvragen bij De Kristal binnengekomen.

HANDELINGSADVIEZEN

Vanuit de Kristal pakt Sonja de ondersteuningsvragen op. “Ik kreeg bijvoorbeeld een vraag van een onderwijsassistent die sinds kort drie ochtenden per week lesgeeft aan een groepje kinderen met extra ondersteuningsbehoeften. Zij had behoefte aan handvatten om dat goed te kunnen doen. Ik heb allereerst geobserveerd en gesprekken met haar gevoerd om de hulpvraag helder te krijgen. Op basis daarvan hebben we vastgesteld dat ze vooral ondersteuning nodig heeft bij klassenmanagement en pedagogiek. Daar zijn we mee aan de slag gegaan. Samen hebben we bij ons op school in een groep geobserveerd en dat heeft haar veel opgeleverd; ze kreeg concrete handvatten die ze kan toe passen in haar eigen praktijk. Het traject is nog gaande, maar we zien een duidelijke ontwikkeling in haar professioneel handelen.”

SCHOOLNIVEAU

Naast een vergelijkbare individuele ondersteuningsvraag, kreeg De Kristal recentelijk ook een vraag van een reguliere school om een presentatie te geven aan het team over omgaan met gedrag. “De leerkrachten hebben vragen over hoe om te gaan met specifiek gedrag van leerlingen en hoe je kinderen ander gedrag aanleert”, zegt Beppie. “Als het gaat om pedagogisch handelen, is er vaak een relatie met het schoolniveau. Het is essentieel dat de

school een visie, missie en kernwaarden heeft geformuleerd en deze worden nageleefd, dat er een professionele cultuur heerst waar mensen leren van elkaar, dat er opbrengstgericht en handelingsgericht wordt gewerkt en dat er sprake is van een coachende en ondersteunende leiderschapsstijl. Ook is het heel belangrijk dat de school sterk is in het onderhouden van contacten met ouders. Als we leerkrachten willen toerusten voor inclusiever onderwijs, spelen al die aspecten mee.”

PEDAGOGIEK

Van de vijf beïnvloedbare schoolkenmerken pedagogiek, didactiek, leerstofaanbod, leertijd en klassenmanagement, valt op dat in reguliere scholen vooral pedagogiek en klassenmanagement ontwikkeling vragen, vertelt Sonja. “Wij zien in onze school hoe effectief het is dat alle leerkrachten vanuit een duidelijke, eenduidige pedagogische visie werken. Noodzakelijke vaardigheden zijn bijvoorbeeld: duidelijk zijn in wat je van het kind verwacht, zeggen wat je doet en doen wat je zegt, structuur bieden, voorspelbaar zijn, achter het gedrag van het kind kijken, het perspectief van het kind innemen en, heel belangrijk: geen oordeel hebben. Omdat ieder kind weer iets anders nodig heeft, is dat alles best gecompliceerd: wat heeft dit kind van mij als leerkracht nodig? Wij hebben handelingsgericht werken in onze school geïmplementeerd en dat geeft veel houvast.”

De vraag is of leerkrachten in reguliere scholen net zoveel structuur en voorspelbaarheid moeten bieden als sbo-scholen zoals De Kristal. Immers, in een reguliere school hebben lang niet alle leerlingen dat nodig. Bovendien zijn er ook leerlingen die juist behoefte hebben aan meer uitdaging. Sonja: “Het biedt kansen als we reguliere scholen vanuit de expertise van het sbo verder helpen om het pedagogisch handelen en klassenmanagement te versterken. Voor kinderen met extra ondersteuningsbehoeften is dat broodnodig en de andere kinderen hebben er helemaal geen last van als leerkrachten op deze manier werken. Leerkrachten hoeven dan minder leertijd aan calamiteiten te besteden en hebben meer tijd voor bijvoorbeeld didactiek. Ook is er dan meer leertijd voor de kinderen die slimmer zijn.”

POSITIEVE WAARDERING

De Kristal krijgt positieve reacties op de ondersteuningsactiviteiten die tot nu toe op reguliere scholen zijn uitgevoerd. Sonja krijgt bijvoorbeeld terug dat leerkrachten worden bekrachtigd in wat ze allemaal wél kunnen. Ook hoort ze dat haar adviezen worden toegepast én dat ze effect hebben. “Er zijn nog geen meetbare opbrengsten, maar we zijn goed op weg. We durven te stellen dat we proactief bijdragen aan de ontwikkeling van inclusief onderwijs in onze regio als we deze ondersteuningsactiviteiten doorzetten en uitbreiden.”

MEER INFORMATIE

Beppie Vendrik

bvendrik@dekristal.nl
www.sbo-dekristal.nl

Sonja van Enk

www.sbo-dekristal.nl

MBS EINDHOVEN

PASSENDER ONDERWIJS DOOR COMMUNICATIE TE VERSTERKEN

Kinderen die niet kunnen praten, willen wél graag communiceren. Het besef dat communiceren de basis is voor leren en ontwikkelen, leidde in 2022 tot een samenwerking tussen de SO/VSO MBS Eindhoven en Stichting Milo, Expertisecentrum Ondersteunde Communicatie. Met ondersteuning van Milo ontwikkelde de school een visie en een aanpak om beter te communiceren met leerlingen die niet of nauwelijks kunnen praten en zo hun (taal) ontwikkeling te stimuleren. Brenda Perfors en Carlijn van den Tillaar vertellen erover. Brenda is manager zorg en onderwijs bij Stichting Milo en Carlijn is orthopedagoog en een van de kartrekkers van deze ontwikkeling op de MBS.

De MBS heeft leerlingen met een leer- en ontwikkelingsachterstand die niet of nauwelijks kunnen praten, vaak in combinatie met een autisme spectrum stoornis, ADHD of andere belemmerende factoren. Leerkrachten en andere professionals zetten zich ervoor in om deze leerlingen het best passende onderwijs te bieden, maar hadden behoefte aan meer kennis en expertise om beter met deze kinderen te kunnen communiceren. Daarom ging de school de samenwerking aan met Stichting Milo.

ALLE GEDRAG IS COMMUNICATIE

“Het is heel mooi dat deze school hiervoor open staat”, zegt Brenda. “Meestal denken mensen dat het er vooral om gaat dat je het kind dingen leert en ondersteuning geeft. Dat is ook belangrijk en dat doen wij ook, maar wij zijn ervan overtuigd dat je de omgeving van het kind altijd moet meenemen. Communiceren doe je immers altijd samen. Deskundigheidsbevordering van de mensen die veel met het kind communiceren, zoals ouders en leerkrachten, is juist daarom essentieel. Door onderwijsprofessionals goed toe te rusten, kunnen we veel meer kinderen bereiken.”

In 2022 sloegen Stichting Milo en de MBS de handen ineen om de communicatiemogelijkheden van leerlingen met een ernstige communicatiebeperking uit te breiden en om de kennis en expertise van het team op het gebied van ondersteunde communicatie te vergroten. “De eerste periode hebben we ons vooral beziggehouden met visieontwikkeling en theorie”, vertelt Carlijn die samen met mensen van Milo, vanaf het begin in de werkgroep zit die het traject in de school uitvoert. “Hoe kijk je naar kinderen die niet kunnen praten? Wat is

ondersteunde communicatie? Wat betekent het voor de leerkracht? Door zulke vragen te bespreken, hebben we een gezamenlijke visie op communicatie geformuleerd. Kern daarvan is dat alle gedrag communicatie is en dat we ons als onderwijsprofessionals moeten inspannen om het gedrag van deze kinderen te leren verstaan en zij dat van ons.”

DE JUISTE ATTITUDE

De theorie en de visie zijn vertaald naar de praktijk. “We zijn klein begonnen met individuele trajecten”, vertelt Carlijn. “Professionals van Milo komen daarvoor thuis én op school. Ze geven de kinderen in de klas ondersteuning en fungeren als coach voor de leerkrachten en voor ouders. Zo ziet het klassenpersoneel wat er allemaal mogelijk is en leren ze van het voorbeeldgedrag van de Milo-coach. Daarnaast heeft Milo scholingen verzorgd voor het team.”

Basis van de communicatie met deze kinderen is de juiste attitude, vertelt Brenda. “Het is belangrijk dat alle onderwijsprofessionals op school open staan voor communicatie met deze leerlingen en ze tot hun recht willen laten komen. Je bent gespitst op communicatie-initiatieven van het kind, bent nieuwsgierig wat het kind wil communiceren en je doet er moeite voor om het kind te begrijpen. Ook is het van groot belang dat je altijd reageert op een communicatie-initiatief, ook als je niet goed begrijpt wat het kind bedoelt. Zelf moet je

heel bewust communiceren: duidelijk, in korte zinnen, zonder overbodige informatie en zoveel mogelijk gevisualiseerd door gebaren, picto’s en dergelijke. En vanzelfsprekend is het van groot belang dat deze kinderen altijd, gedurende de hele dag, beschikken over passende communicatiemiddelen, bijvoorbeeld een spraakcomputer.”

ANKERGESTUURD WERKEN

Naast de coaching en scholing, heeft de MBS het zogenoemde ‘ankergestuurd werken’ ingevoerd, een op wetenschap gebaseerde werkwijze die zeer helpend is voor kinderen die niet kunnen praten, maar waar ook andere kinderen baat bij hebben. Gedurende 12 weken staan alle leer- en spelactiviteiten in het kader van een bepaald ‘anker’: een thema dat goed aansluit bij de beleavingswereld van de kinderen en dat door de kinderen intens wordt beleefd.

“Doordat alles in het teken staat van de ervaringen van het kind in relatie tot het thema, op dit moment is dat bijvoorbeeld ‘koken en keuken’, wordt het taalnetwerk van kinderen uitgebreid en verstevigd”, vertelt Carlijn. “Door woorden te koppelen aan wat kinderen beleven en ervaren, komen ze tot begrip en breiden ze hun woordenschat uit. Dingen herbeleven is ook heel erg belangrijk, omdat dit kinderen helpt om deze beter te begrijpen. Daarom herhalen we activiteiten of leggen we ze vast met foto’s en video’s die ze vaker kunnen bekijken, ook thuis met

ouders. Visualisatie is heel belangrijk in ankerestuurd werken.”

“De opbrengsten van ankerestuurd werken zijn heel breed”, zegt Brenda. “Het draagt bij aan taaldoelen, maar zeker ook aan sociale doelen, die met stip op 1 staan als het om communicatie gaat. Als kinderen zich beter begrepen voelen, doet dat wat met hun emotionele ontwikkeling en met hun gedrag.”

PARTNERSCHAP OPBOUWEN

Ouders worden nauw betrokken bij het ankerestuurd werken. De aanpak is nóg effectiever als ouders thuis ook aansluiten bij het thema en ondersteunde communicatie gebruiken, zodat de woorden in verschillende contexten terugkomen. Carlijn: “Onlangs hebben we ouders tijdens een koffie-ochtend uitleg gegeven over ankerestuurd werken en wat ze thuis kunnen doen met hun kind. We hebben ook een ervaringsoefening gedaan waarbij ouders even hebben kunnen ervaren wat hun kinderen ervaren. Binnenkort organiseren we in het kader van het thema ‘koken en keuken’ een hapjesmarkt voor ouders. Zo proberen we de ouders de school in te halen en partnerschap op te bouwen.”

PRAKTISCHE HAALBAARHEID

Leefden er bij sommige leerkrachten aanvankelijk nog wat twijfels over de nieuwe manier van werken, al gauw nam

het enthousiasme toe. “Iedereen heeft zich ingezet en we hebben steeds samen gekeken wat er beter kan”, vertelt Carlijn. “De werkgroep heet inmiddels ‘expertisegroep ondersteunde communicatie’ en er zijn nu ook leerkrachten en onderwijsassistenten aan de groep toegevoegd. Dat is heel waardevol, want als je theorie en onderzoek gaat vertalen naar de praktijk, is het belangrijk dat er nadrukkelijk oog is voor de praktische haalbaarheid in de klas.”

“Het is noodzakelijk dat zo’n ontwikkeling breed wordt gedragen,” benadrukt Brenda. “Door de bestuurder, de schoolleiding en de onderwijsprofessionals. Dat het proces op deze school planmatig is aangepakt werkt heel goed. Steeds wordt het gesprek gevoerd over de vraag: wat hebben we nu bereikt en wat kan er beter? Het is mooi om te zien dat de communicatie tussen de onderwijsprofessionals en deze kinderen steeds beter verloopt.”

MEER INFORMATIE

Brenda Perfors
brendaperfors@
stichtingmilo.nl
www.wijzijnmilo.nl

Carlijn van den Tillaar
c.vandentillaar@ssoe.nl
www.mbseindhoven.nl

VOORT- GEZET ONDERWIJS

LORENTZ LYCEUM

JONGERENWERK IN DE SCHOOL: LAAGDREMPELIG, ONAFHANKELIJK ÉN FLEXIBELER

Als er lastige situaties ontstaan met jongeren in de school wordt er vaak gebruikt gemaakt van 'externe probleemoplossers' zoals regionale (zorg)organisaties. Echter, het versterken van verbindingen in de school is vaak doeltreffender. Natuurlijk zijn er altijd leerlingen die buiten de school extra ondersteuning nodig hebben, maar de ervaring leert dat dit soms kan worden voorkomen door de vroegtijdige en relatief 'lichte' interventie van een jongerenwerker.

Diamon ter Heerd van AM-Supportteam is drie dagen per week aanwezig op het Lorentz Lyceum in Arnhem, tot grote tevredenheid van de school. Hij werkt nauw samen met ondersteuningscoördinator Marieke de Boer. Het doel van de inzet van het team is om vroegtijdig en op een laagdrempelige manier te signaleren wat er bij leerlingen speelt en wat zij nodig hebben. Een jongerenwerker kan bijvoorbeeld een mooie aanvulling zijn bij gesprekken van de school met ouders en leerlingen, waardoor onwenselijke schooluitval soms wordt voorkomen. "Diamon fungeert als verbindende factor tussen de school en de

leerlingen die wij moeilijk kunnen bereiken", aldus Marieke.

WAARDEVOLLE VERBINDING TUSSEN CULTUREN BINNEN EN BUITEN DE SCHOOL

Marieke vertelt dat de school er in toenemende mate tegenaan loopt dat de straatcultuur de school in komt. "Doordat we daar onvoldoende over weten, brengt dat soms problemen met zich mee. Daarin is de samenwerking met AM-Supportteam waardevol en leerzaam."

De jongerenwerker kan zowel een brug slaan tussen de schoolorganisatie en de leerling, als ook tussen de schoolorganisatie en de ouders. Zo kunnen mogelijke escalaties al vroeg worden voorkomen. "Er is een groep leerlingen - vaak jongeren waarbij de straatcultuur prominent aanwezig is - waar we zorgen over hebben, maar waar we als school moeilijk grip op krijgen", vertelt Marieke. "Doordat Diamon een laagdrempelige insteek heeft én onafhankelijk is van de school, krijgt hij wél contact met deze leerlingen." Zijn opgebouwde band met

de leerlingen helpt ook in het contact met de ouders. Diamon: “Ouders gaan vaak uit van het verhaal van hun kind, maar dat klopt niet altijd. Ik kan dat in een gesprek dan verduidelijken of rechtzetten.”

Diamon en ondersteuningscoördinator Marieke spreken elkaar wekelijks, waardoor Diamon een goed beeld krijgt van wat er bij jongeren speelt. “We geven elkaar de relevante informatie en stemmen goed af wie wat doet”, vertelt Marieke. “We vullen elkaar aan en helpen elkaar, wat vaak leidt tot effectieve interventies.” Ook Diamon benadrukt dit. “Het heeft meerwaarde dat Marieke in haar rol als ondersteuningscoördinator mijn contactpersoon op de school is. Zij weet precies wat er bij welke leerling speelt.” Om de hele school bewust te maken van de (straat)cultuur van jongeren, verzorgt het ondersteuningsteam elk schooljaar een studiemiddag voor docenten en mentoren.

EEN VERTROUWD GEZICHT IS HELPEND

Diamon is drie dagen per week aanwezig en gaat dan in een informele setting met de leerlingen in gesprek. “In de pauzes ben ik in de aula te vinden voor een gesprekje, maar als ik van Marieke of een mentor heb gehoord dat er iets speelt (de cijfers van een leerling gaan bijvoorbeeld bergafwaarts of een jongere vertoont steeds vaker lastig gedrag) leg ik ook zelf contact met de betreffende leerling. Het kan ook dat leerlingen mij opvallen, bijvoorbeeld

omdat ze zich afzonderen en altijd alleen zitten in de pauze.”

Diamon spreekt de leerlingen individueel aan, probeert contact met ze te krijgen en hun vertrouwen te winnen. Omdat hij als jongerenwerker ook actief is in de wijk, kent hij veel jongeren al van de straat. “Ons werk kan bijdragen aan het voorkomen van schooluitval, iets dat cruciaal is voor hun toekomst.”

Vaak helpt het al dat er regelmatig contact is met Diamon, maar het kan ook dat hij samen met de betreffende jongere in gesprek gaat met de mentor/of met de ouders. “Ik heb veel vrijheid binnen de school om snel te kunnen schakelen. Zo kan ik leerlingen uit de klas halen voor een gesprek, met de mentor in gesprek gaan of de ouders uitnodigen voor een gesprek op school.”

VOORDELEN T.O.V. MEER ‘FORMELE’ HULPVERLENING

Juist die snelheid en laagdrempeligheid maken deze aanpak heel krachtig, vindt Marieke. “Dat is een groot verschil met het inschakelen van bijvoorbeeld het wijkteam of andere externe hulpverlening, waar wachtlijsten en meerdere ‘schijven’ aan de orde zijn. En bovendien hoeft er door ouders geen toestemming gegeven te worden voor een gesprekje met Diamon, zoals dat wel moet bij de schoolpsycholoog of het wijkteam. Natuurlijk zijn er leerlingen die meer ondersteuning nodig hebben, maar er zijn ook leerlingen die door een interventie van Diamon

weer verder kunnen. En het mooie is dat we soms ook zien dat het contact met ouders makkelijker verloopt. Doordat hij onafhankelijk is en niet ‘het instituut school’ vertegenwoordigt, is het voor sommige ouders minder spannend om met hem in gesprek te gaan.”

Zijn onafhankelijkheid heeft nog meer voordelen, vindt Diamon. “Het is fijn als mentoren signalen aan mij doorgeven, zodat ik daar wat mee kan doen. Maar voor de jongere kan het heel prettig zijn dat ik niet altijd alles aan de mentor doorgeef. En als ik denk dat het wél zinvol is doe ik dat natuurlijk, mits de jongere daar toestemming voor geeft.”

Tot slot is het ook voor de mentoren zelf ondersteunend dat ze Diamon kunnen inschakelen als ze zich zorgen maken over een leerling. Ze kunnen hem raadplegen, maar hij is bijvoorbeeld ook een steun in gesprekken met de leerling en met ouders. “Het kan voor mentoren leerzaam zijn om mee te maken hoe ik zulke gesprekken voer”, zegt Diamon. “Wij hanteren de methodiek van ‘voor-naast-achter’. Je staat voor de leerling als je een beschermende rol vervult, naast de leerling als steun en achter de leerling om hem of haar op te vangen als dat nodig is.”

RESULTATEN: POSITIEVER GEDRAG EN MEER ZELFVERTROUWEN

De samenwerking heeft al mooie opbrengsten gegeven. “Ik zie vaak een positieve gedragsverandering bij de leerlingen waarmee ik

contact heb”, vertelt Diamon. “Jongeren die op school wat geïsoleerd zijn en weinig buiten school doen, breng ik in contact met andere jongeren door ze uit te nodigen voor activiteiten die we vanuit AM-Supportteam in de wijk organiseren, zoals basketballen of voetballen. Je ziet dat sporten met anderen een positieve invloed heeft op hun sociaal functioneren en het doet ook iets met hun zelfwaardering. Als ik merk dat een jongere een laag zelfbeeld heeft, laat ik diegene bijvoorbeeld een keer de scheidsrechter zijn!”

Marieke hoopt dat de samenwerking nog lang kan doorgaan. “Eén jaar was AM-Support niet in de school omdat de gemeente er geen subsidie voor gaf. Dat merkten we direct! Het is een zeer waardevolle toevoeging voor iedereen, dus we zijn blij dat ze weer terug zijn.”

MEER INFORMATIE

Diamon ter Heerd

www.am-supportteam.nl

Marieke de Boer

m.deboer@lorentzlyceum.nl
www.lorentzlyceum.nl

DR. NASSAU COLLEGE

LESGEVEN AAN EEN ZEER SLECHTZIENDE LEERLING: IEDEREEN WORDT ER BETER VAN

Tijmen zit op het Dr. Nassau College in Assen. Toen hij in het tweede leerjaar zat, ging zijn visus (gezichtsvermogen) in rap tempo achteruit. In het schooljaar 2024-2025, in vwo 4, had hij slechts 5% van zijn visus. Dankzij intensieve ondersteuning en aanpassingen op school, en inzet en doorzettingsvermogen van Tijmen zelf, kan hij het reguliere onderwijs volgen en haalt hij uitstekende resultaten. Dat is geweldig, maar wat vraagt dit van de docenten?

Via een arrangement met Koninklijke Visio (een expertisecentrum voor slechtzienden en blinde mensen) en afspraken met het UWV worden de extra leermiddelen en de extra tijd die nodig is voor Tijmen bekostigd. Mirna Beerling is als ambulant begeleider vanaf eind klas twee betrokken bij Tijmen. Samen met de coördinator leerlingzaken fungeert ze als lijn tussen docenten en Visio. En bovenal is docent natuurkunde Marlies van Zwol een belangrijke helpende hand in het meedenken over aangepaste lesmethoden voor alle vakken. Het bijzondere is dat de extra inzet voor Tijmen een positief effect heeft op de kwaliteit van de lessen en de sociale cohesie in de school. Of, anders gezegd: het is een mooi voorbeeld van inclusie als hefboom voor kwaliteitsontwikkeling.

CREATIEVE DOCENT WORDT PERSOONLIJK ONDERSTEUNER

Marlies, die Tijmen zowel in het tweede als in het derde leerjaar in de klas had, was van het begin af aan sterk gedreven om haar natuurkundelessen ook voor Tijmen toegankelijk te maken. Een behoorlijke uitdaging, want vooral bij de exacte vakken is een groot deel van de leerstof visueel. "In het begin kwam ik een heel eind door tekeningen in woorden uit te leggen en modellen voelbaar te maken door ze na te maken met Lego", vertelt Marlies. "Maar ik liep tegen grenzen aan en had behoefte aan handvatten en suggesties. Ik heb toen bij Visio een cursus gevolgd voor docenten in exacte vakken. Dat was ontzettend leerzaam."

De rol van Marlies is niet alleen voor Tijmen, maar ook voor zijn docenten belangrijk. "Ik geef geen les in de bovenbouw, maar heb vorig jaar veel kennis opgedaan en manieren ontwikkeld om leerstof voor Tijmen toegankelijk te maken. De docenten die hem nu lesgeven kunnen daarvan profiteren en worden hierin steeds vaardiger. Zij vragen mij vaak advies. Zo ben ik op school de ondersteuner van Tijmen én vraagbaak voor collega's geworden."

STRUCTURELE ONDERSTEUNING HELPT

Tijmen kreeg na de overgang naar klas 4 ineens een heel ander docententeam, maar Marlies ging als enige docent met hem mee zodat ze ook de docenten kon informeren en adviseren. Ze heeft Tijmen nu niet meer in de klas, maar heeft wel taakuren om hem te ondersteunen bij met name de exacte vakken natuurkunde, wiskunde, scheikunde en biologie, NLT en ANW. Pre-teaching is belangrijk, vertelt ze. "Ik bereid lessen met hem voor en maak vooraf modellen en tekeningen op allerlei manieren toegankelijk voor hem zodat hij ze al kent voordat hij de betreffende les krijgt. Maar ook help ik hem met huiswerk, bereid ik toetsen met hem voor en ondersteun ik hem waar dat nodig is."

Het streven is dat Tijmen in het schooljaar 2025-2026 voor de exacte vakken dezelfde docenten houdt en dat de taakuren van Marlies over deze docenten worden verdeeld. "Ik ben in alle exacte vakken behoorlijk goed, maar in de hogere leerjaren heb ik geen ervaring met de leerstof. Ik blijf Tijmen nog wel ondersteunen, maar het zou goed zijn als de docenten van de exacte vakken in extra tijd worden gefaciliteerd. Het kost namelijk echt tijd om de leerstof voor Tijmen toegankelijk te maken."

AANPASSINGEN VOOR TIJMEN, VAN 3D-PRINTER TOT FOLIE EN ANDERE TOETSEN

Een ambulant begeleider van Visio adviseert de school over aanpassingen, vertelt ambulant

begeleider Mirna. "Tijmen heeft bijvoorbeeld een speciale laptop met software die alles voorleest. We hebben pakketten om wiskunde en natuurkunde inzichtelijk te maken, speciale folie waarop je tekeningen kunt overtrekken zodat ze voelbaar zijn, zogenoemde 'tastboeken' waarin je de illustraties kunt voelen, en met de 3D-printer van school kunnen docenten modellen of voorwerpen voelbaar maken. En we hebben de trappen in de school bijvoorbeeld met folie gemarkeerd zodat Tijmen het begin en het eind van de trap kan zien!"

Omdat Tijmen meer tijd nodig heeft en vanwege zijn beperking recht heeft op twee keer zoveel tijd, is zijn toetsrooster aangepast. Hij maakt de toetsen apart en er is iemand bij om de tekeningen te beschrijven of te laten voelen. "Ik heb hem laatst bijvoorbeeld al de tekeningen laten voelen van de biologietoets die hij binnenkort krijgt", vertelt Marlies. "Het is voor Tijmen heel prettig als de docent de tekeningen versimpelt en van tevoren aanlevert, zodat hij er in zijn hoofd een plaatje van kan maken. Ook is het bijvoorbeeld belangrijk dat de tekst van de toets 'plat' is en dat formules op een bepaalde manier zijn weergegeven."

MEER TIJD EN CREATIVITEIT VAN DOCENTEN NODIG, MAAR HET KÁN

Dit alles vraagt nogal wat van de docenten die Tijmen lesgeven, zowel in tijd als creativiteit. Om docenten een goede basis te geven kregen ze aan het begin van het schooljaar voorlichting van Visio, vertelt Mirna. "De voorlichting was

deels gericht op inleving en bewustwording. De docenten kregen bijvoorbeeld een bril op om te ervaren wat Tijmen nog ziet. Ze schrokken ervan hoe weinig dat is. Daarnaast was er aandacht voor het gebruik van de hulpmiddelen, maar ook voor hele simpele dingen, bijvoorbeeld dat je altijd zijn naam noemt als je hem iets wilt vragen in de klas."

De docenten moeten vooraf goed nadenken hoe ze de leerstof gaan uitleggen en hoe ze tekeningen toegankelijk maken voor Tijmen. Ook het toegankelijk maken van de toetsen is een behoorlijke klus. "Dat vraagt van docenten niet alleen extra inzet en tijd, maar ook veel creativiteit", benadrukt Marlies. "Tijmen is zelf positief ingesteld en kijkt net als ik graag naar wat er wél kan. Want naast de hulpmiddelen van Visio, zijn er om ons heen volop mogelijkheden om de leerstof toegankelijk te maken. Zo kun je bijvoorbeeld met hoedenelastiek tastbare grafieken maken op een bord met gaatjes en punaises. We kijken dan ook continu om ons heen: wat is bruikbaar om iets duidelijk te maken? En we leren van elkaar. Als we een nieuwe manier hebben ontdekt, delen we dat met elkaar en als het goed werkt, geef ik het door aan Visio."

DE HELE SCHOOL HEEFT PROFJT VAN EEN 'BUZONDERE' LEERLING

Marlies is ervan overtuigd dat ook andere leerlingen baat hebben bij de vaardigheden die docenten in dit kader vanuit deze 'urgentie' ontwikkelen. "Wie al wat langer voor de

klas staat, heeft vaak een bepaalde routine ontwikkeld. Als je dan een vrijwel blinde leerling in de klas krijgt, moet je ineens heel bewust nadenken over de manier waarop je de leerstof aanbiedt en voor deze leerling toegankelijk maakt. Dat haalt je uit je routine en daardoor worden je lessen beter. En het mooie is: dat is voor álle leerlingen fijn. Als de docent een model vereenvoudigt of tastbaar maakt, bijvoorbeeld met Lego, hebben ook de andere leerlingen daar profijt van.

Het lijkt vaker voor te komen dat extra inzet voor leerlingen met diverse ondersteuningsbehoeften een positief effect heeft op de rest van de leerlingen, omdat het de structuur van de les en/of lesstof kan versterken. Ambulant begeleider Mirna: "Tijmen moet tijdens de les goed opletten om de stof mee te kunnen krijgen, wat andere leerlingen aanspoort om ook actief op te letten. Dat is dus zeker een positieve invloed!"

MEER INFORMATIE

Marlies van Zwol
zwo@nassauvincent.nl
bmg@nassauvincent.nl
www.nassaucollege.nl

Mirna Beerling
www.nassaucollege.nl

ACCENT PRAKTIJKONDERWIJS

INTERNATIONALE PROFESSIONALISERING IN HET PRAKTIJK- ONDERWIJS

Medewerkers van Accent Praktijkonderwijs in Nijkerk doen kennis en ervaring op in het buitenland om zo bij te dragen aan de ambities van de school, onder andere op het gebied van inclusiever onderwijs. Drijvende krachten achter deze internationale professionalisering zijn voormalig directeur Marieke Haanschoten en docent/stagebegeleider Marleen Hurkmans, die coördinator is van de internationaliseringsactiviteiten voor medewerkers én leerlingen.

verschillende soorten reizen naar het buitenland waaronder uitwisselingen met Europese scholen in onder andere Polen, Italië en Portugal. Tijdens de reizen staan bijvoorbeeld praktische vaardigheden, culturele activiteiten en projecten zoals 'gezondheid' en 'duurzaamheid' centraal. De leerlingen vinden het niet alleen fantastisch om op reis te gaan, deze ervaringen dragen ook bij aan hun zelfredzaamheid, zelfvertrouwen en aanpassingsvermogen.

Het begon in 2010 met het idee om leerlingen internationale ervaringen op te laten doen. Een uniek initiatief, want is het in andere vormen van voortgezet onderwijs heel gebruikelijk dat leerlingen op reis gaan naar het buitenland, in het praktijkonderwijs was (en is) dat zeker niet het geval.

In het curriculum van Accent Praktijkonderwijs heeft internationalisering nu al jaren een vaste plek. Met middelen van het Europese subsidieprogramma Erasmus Plus organiseert Marleen voor leerlingen

DOELGERICHT

In 2017 ontstond het idee om in het kader van professionalisering ook voor het personeel reizen naar het buitenland te organiseren, vertelt Marleen. "Ook daarvoor kunnen we subsidie krijgen van Erasmus Plus. Het is voor mensen leerzaam, boeiend en motiverend om te zien en te horen hoe scholen en professionals in andere landen dingen aanpakken. Ze volgen cursussen of trainingen in het buitenland of ze bezoeken scholen waar ze lessen bezoeken, praten met collega's en

¹ Marieke Haanschoten is nu bestuurder van Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs Gouda en directeur van Het Segment Praktijkonderwijs in Gouda.

ervaringen uitwisselen. We noemen dat 'job-shadowing'."

Uiteindelijk moeten de leerlingen baat hebben bij de professionalisering van hun docenten. Om dat te bewerkstelligen heeft de school voor de internationale professionalisering een procedure ontwikkeld. "Uitgangspunt zijn de doelen en ambities die in het schoolplan zijn beschreven", vertelt Marleen. "In het team presenteren we die ambities en stellen we de vraag wie aan welk doel wil bijdragen. Op basis daarvan worden er projectgroepen gevormd die aan de slag gaan met de betreffende ambitie: wat gaan we doen en wat kan eraan bijdragen om de ambitie te realiseren? Eén van de opties is een cursus of job-shadowing in het buitenland."

Streven is dat iedereen die dat wil een keer kan deelnemen aan een buitenlandse reis, passend bij het doel waarvoor je je wilt inzetten. "Dat geldt niet alleen voor docenten, maar voor al het personeel; van de conciërge, de stagebegeleider tot de orthopedagoog", zegt Marieke. "Iedereen krijgt de kans om op deze manier te professionaliseren. De ervaringen worden natuurlijk gedeeld in de betreffende projectgroep, maar ook in de teamvergadering."

ZWEDEN

In het schoolplan staat bijvoorbeeld de volgende op inclusie gerichte ambitie: 'Docenten geven gedifferentieerd en

activerend praktisch les waardoor leerlingen lesstof aangeboden krijgen die aansluit bij hun individuele niveau, individueel ontwikkelplan en de vier domeinen van burgerschap.'

"De projectgroep die met deze ambitie aan de slag is gegaan, heeft onder andere een plan gemaakt voor een reis naar Zweden", vertelt Marleen. "Twee medewerkers hebben daar een aantal Kunskapsscolan-scholen bezocht, scholen die het onderwijs vergaand hebben gepersonaliseerd. Ze hebben lessen bijgewoond en gesprekken gevoerd met docenten. Na de reis hebben ze hun ervaringen eerst in de projectgroep besproken op basis van evaluatiepunten die ze van tevoren hadden geformuleerd. Hamvraag was: welke aspecten van het Kunskapsscolan-concept kunnen we inzetten voor onze leerlingen?"

VERRIJKING

Op basis van de ervaringen in Zweden heeft de projectgroep een handboek voor docenten gemaakt waarin een bepaalde vorm van instructie is beschreven die recht doet aan verschillen tussen leerlingen. "Wat een reis oplevert, is afhankelijk van het doel en van het thema van de reis", vertelt Marleen. "In dit geval was het een concreet product, maar het kan bijvoorbeeld ook een verandering van het curriculum zijn, de implementatie van een pedagogisch model of de invoering van interventies."

Marleen geeft nog een voorbeeld: "Collega's bezochten vso-scholen in België om met docenten en coaches te praten over de vraag hoe je leerlingen met moeilijk gedrag binnen de school kunt houden. Ze hebben een aantal concrete interventies mee teruggenomen die daar goed werken en die we nu ook toepassen in onze school, bijvoorbeeld dat je leerlingen even uit de klas haalt om te sporten. Met dit soort opbrengsten verrijken we ons onderwijs. Maar er zijn ook andersoortige opbrengsten. Zo bouwen we als school op deze manier een internationaal netwerk op waarvan we gebruik kunnen maken in ons internationaliseringsaanbod voor leerlingen. Dat is een mooie bijvangst."

GEMOTIVEERDE MEDEWERKERS

Ook als je vanuit werkgeversperspectief naar deze vorm van professionalisering kijkt, zijn er mooie opbrengsten, vindt Marieke. "Het is zeer motiverend voor medewerkers. Ze worden een week lang ondergedompeld en zijn echt even weg uit de dagelijkse rompslomp, waardoor ze in hun hoofd echt ruimte hebben om te leren. Daardoor bekijken de ervaringen en informatie beter en zijn mensen gemotiveerd om daarmee op de eigen school aan de slag te gaan. Medewerkers ervaren het ook als een vorm van waardering en zijn daardoor bereid om een stapje extra te doen voor de school, bijvoorbeeld in de projectgroep of door een collega te vervangen die op reis is."

"Doordat mensen elkaar tijdens zo'n reis op een andere manier leren kennen, ontstaat er een positieve vibe op de werkvloer", voegt Marleen toe. "Het leidt tot saamhorigheid en verbinding. Ook zien we dat zo'n ervaring docenten enthousiasmeert om mee te gaan met een buitenlandse reis voor leerlingen, ondanks het feit dat dat een extra inspanning is."

CONSORTIUM

Dit gunnen we meer leerlingen en docenten in het praktijkonderwijs, beseften Marieke en Marleen, temeer daar internationalisering in het praktijkonderwijs nog in de kinderschoenen staat. Daarom besloten zij hiervoor in 2020/2021 een consortium op te richten. "Er zijn inmiddels drie scholen voor praktijkonderwijs die zich bij het consortium hebben aangesloten", vertelt Marieke. Naast Accent Nijkerk zijn dat het PRO33 College in Amersfoort en Het Segment in Gouda. "We hopen dit schooljaar uit te breiden met nog twee praktijkscholen. We zijn daar blij mee, want internationalisering versterkt de kwaliteit van het praktijkonderwijs."

MEER INFORMATIE

Marleen Hurkmans
www.accentnijkerk.nl

Marieke Haanschoten
www.segmentgouda.nl

SAMEN- WERKINGS- VERBANDEN

SWV HELMOND-PEELLAND PO

LEREN OMGAAN MET CULTURELE DIVERSITEIT

De scholen in de Brainportregio worden bevolkt door kinderen die afkomstig zijn uit alle windstreken. Er is in deze regio sprake van een sterke internationalisering als gevolg van het toenemend aantal arbeidsmigranten, vluchtelingen en de vestiging van ASML. Het programma 'Samen leren in diversiteit' professionaliseert en ondersteunt leerkrachten bij het omgaan met culturele diversiteit en neurodiversiteit. Najat Toub is de programmaleider. Erik Wissink, directeur-bestuurder van samenwerkingsverband Helmond Peelland PO, is penvoerder van dit door ASML gefinancierde programma. "Een inclusieve leeromgeving is in onze visie ook cultureel inclusief."

'Samen leren in diversiteit' is één van de programma's die worden uitgevoerd in het kader van de 'Taskforce professionalisering', waarbij vijf samenwerkingsverbanden in de regio, voorschoolse organisaties en ASML zijn betrokken. "Omdat de ondersteuningsvragen en de verwijzing naar gespecialiseerd onderwijs toenamen," vertelt Erik, "hebben we als regio onderzoek gedaan. Daaruit bleek dat er een relatie is tussen de internationalisering van de scholen en het aantal verwijzingen naar gespecialiseerd onderwijs. Internationalisering bemoeilijkt dus de weg naar een inclusievere leeromgeving. Het onderzoek heeft geleid tot verschillende programma's, waarvan dit er één is."

TRAINING DIVERSITEITSSENSITIEF WERKEN

Als scholen en leerkrachten goed omgaan met culturele diversiteit, hebben kinderen daar veel baat bij, zo is het uitgangspunt van het programma 'Samen leren in diversiteit' dat begin 2024 van start is gegaan. Dan voelen kinderen zich thuis en zitten ze lekker in hun vel, waardoor ze hun talenten beter ontwikkelen. Het programma, dat financieel wordt ondersteund door ASML, wordt uitgevoerd in Helmond, Eindhoven en Veldhoven.

Het programma richt zich op kinderen, leerkrachten en ouders. Professionalisering van leerkrachten is een belangrijk onderdeel van het programma. Teams van 61 scholen in de regio krijgen een training van een halve dag in diversiteits sensitief werken. Daarin wordt onder meer aandacht besteed aan interculturele competenties, factoren die inclusie bevorderen en belemmeren en het ontstaan en voorkomen van misverstanden in interculturele situaties.

"Als het gaat om het omgaan met diversiteit is bewustwording heel belangrijk", zegt Najat. "We hebben allemaal vooroordelen waarvan we ons niet altijd bewust zijn, maar die wel bepalend kunnen zijn voor ons gedrag. Daarom houden we de deelnemers van deze training een spiegel voor: welke vooroordelen heb jij? Is het werkelijk zo dat alle kinderen en ouders op school mogen zijn wie ze zijn? Welke impliciete

associaties heb jij bij die Somalische moeder die een hoofddoek en een lang gewaad draagt? Wat doet het met jou en hoe ga je ermee om als je moet samenwerken met ouders die andere waarden en normen hebben dan jij?"

CONFRONTEREND

Er zijn inmiddels zo'n twintig groepen getraind en Najat krijgt veel positieve reacties. "Deelnemers vinden het fijn om te praten over hoe je omgaat met diversiteit omdat ze het daar eigenlijk nooit met elkaar over hebben. Ook geven ze aan dat ze zich bewuster zijn geworden van hun eigen vooroordelen en zien ze in waarom dat belangrijk is."

Dat die bewustwording ook confronterend kan zijn, illustreert Najat met een voorbeeld: "We hebben ook een assessment dat we bij het management afnemen voordat we op de school met de trainingen gaan beginnen. Daarmee houden we ook MT-leden een spiegel voor: hoe kijk jij naar culturele diversiteit en hoe handel jij? Een schoolleider constateerde geschrokken dat het assessment iets heel anders liet zien dan ze had verwacht. Ze zei: "Ik dacht dat ik heel inclusief was, maar voor mij was dit een shocktherapie."

Het programma leidt ook tot bewustwording en beleidsvorming op schoolniveau. Vanuit het programma wordt aan scholen gevraagd om diversiteitsbeleid te formuleren en in de schoolgids op te nemen.

EXPERTISESCHIL

Naast de trainingen, kunnen kinderen, scholen en leerkrachten ondersteuning krijgen van professionals die expertise hebben op het gebied van cultuursensitief werken, de zogenoemde 'expertiseschil'. 'Samen leren in diversiteit' beschikt over 45 professionals, bijvoorbeeld jeugdzorgwerkers en (ortho) pedagogen, die bekwaam zijn op verschillende gebieden, bijvoorbeeld gedragsbegeleiding, trauma, adhd of autisme. Deze groep is cultureel divers en de professionals zijn bijna allemaal tweetalig. De expertiseschil kan op dit moment 25 talen bedienen. "Dit is echt uniek", zegt Erik. "En ook indrukwekkend. Het was heel bijzonder om een bijeenkomst van deze groep professionals bij te wonen: een zaal vol mensen met een grote culturele diversiteit die allemaal iets willen betekenen voor kinderen."

Indien relevant, speelt het samenwerkingsverband binnenkomende ondersteuningsvragen door naar de expertiseschil van 'Samen leren in diversiteit'. Afhankelijk van de hulpvraag gaat de professional aan de slag met de leerling, de leerkracht en/of de ouders. "Het is heel belangrijk dat deze professional de taal van de ouders spreekt", zegt Najat. "Zij kunnen niet alleen letterlijk vertalen, maar zijn ook in staat om de vertaalslag te maken en ouders goede uitleg te geven. Deze aanpak heeft een professionaliserend effect op de ouders, maar ook op leerkrachten."

SYRISCH MEISJE

Zo was er bijvoorbeeld een leerkracht die hulp vroeg omdat zij zich zorgen maakte over een Syrische leerling die voortdurend uit het raam zat te kijken en niet meedeed met de lessen. Najat: "We hebben een Arabisch sprekende pedagoog ingezet en die kwam erachter dat 'naar buiten kijken' voor dit meisje een manier was om niet te denken aan de boottocht die ze tijdens de vlucht had gemaakt. De pedagoog heeft de leerkracht handelingsadviezen gegeven, waardoor het nu beter gaat met dit meisje. Erkenning en begrip zijn heel belangrijk. Doordat de leerkracht nu anders omgaat met dit meisje, ervaart het kind: de leerkracht begrijpt waarom ik doe wat ik doe."

Een andere interventie van een professional van de expertiseschil leidde tot de terugplaatsing van een sbo-leerling naar een reguliere school. "Men dacht dat dit kind een taalontwikkelingsstoornis had," vertelt Najat, "maar in de eigen taal bleek hij uitstekend te kunnen communiceren. Nu het kind weer op een reguliere school zit, gaat het beter en ziet de leerkracht hem weer groeien."

OUDERS

Het programma richt zich ook op ouders. Zo is er een oudercursus en is het ouder- en kindsteunpunt van het samenwerkingsverband verder versterkt. "Het is bekend dat het voor het schoolsucces van kinderen belangrijk is dat ouders zich betrokken voelen bij de

school", zegt Najat. "Daar kunnen scholen en leerkrachten veel in betekenen. Want als zij een diversiteits sensitieve houding hebben, voelen ouders zich welkom en ervaren ze de school ook als hún domein."

MEER INFORMATIE

Najat Toub
www.samenleren
indiversiteit.nl

Erik Wissink
www.swv-peel
landpo.nl

SWV VO ZAA NSTREEK

VSO EN VO KOMEN VIA CO-TEACHING MEER TOT ELKAAR

Op weg naar inclusiever onderwijs werkt Samenwerkingsverband VO Zaanstreek aan een havo/vwo vso-vo leerroute. Hierdoor kunnen vso-leerlingen straks op een reguliere school in de eigen regio havo/vwo-onderwijs volgen met passende ondersteuning. Hoe dat er precies uit gaat zien is nog niet duidelijk, maar er wordt onderzocht of co-teaching kan bijdragen. Lydie van Laar, directeur-bestuurder van het samenwerkingsverband en Joanne van den Eijnden, projectleider van de leerroute, vertellen hoe het proces in elkaar zit.

In het huidige schoolsysteem bestaan gespecialiseerd onderwijs en regulier onderwijs naast elkaar. Het nadeel daarvan is dat leerlingen buiten de regio naar school moeten. Plannen voor inclusief onderwijs zijn op papier vaak mooi, maar in de praktijk vraagt het om vindingrijkheid. Met co-teaching haal je de kracht van de diversiteit van professionals naar boven om elkaars krachten samen te brengen. Samenwerkingsverband VO Zaanstreek hoopt dat met co-teaching de betrokken scholen en professionals goed gaan samenwerken en met en van elkaar leren.

Wat is co-teaching en wat kan het brengen?

Er is sprake van co-teaching als meerdere onderwijsprofessionals op gestructureerde wijze samenwerken, gedurende een langere periode, op basis van een gedeelde visie en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor goed onderwijs en de ontwikkeling van alle kinderen¹. Een van de uitwerkingen kan bijvoorbeeld zijn dat er meerdere docenten in een klas aanwezig zijn, want uit onderzoek blijkt dat 'meer handen' in de klas beter werkt dan kleinere klassen. Je hoeft de leerlingen dan namelijk ook niet meer uit de klas te halen voor extra ondersteuning.

Uit het promotieonderzoek van Dian Fluijt blijkt dat co-teaching een effectieve strategie is om beter om te gaan met diversiteit in de klas. Een klein groepje van intensief samenwerkende professionals (het co-teaching team) kan een duurzame onderwijsinnovatie bewerkstelligen. Door co-teaching neemt het welbevinden van zowel leerlingen als professionals toe en leerlingen in een co-teaching-groep presteren over het algemeen beter.

¹ Samen inclusief onderwijs realiseren, de Boer et al, vierde druk 2024

INCLUSIEF ONDERWIJS VORMGEVEN: EEN NIEUWE AANPAK

Het project van het Samenwerkingsverband VO Zaanstreek is een van de uitwerkingen van het streven om tot inclusiever onderwijs te komen. Lydie: “Inclusief onderwijs betekent voor ons dat alle kinderen welkom zijn op een reguliere school in de regio, passend bij hun niveau en ongeacht hun achtergrond, ondersteuningsbehoeften en/of beperkingen.”

Met deze visie als uitgangspunt heeft het samenwerkingsverband (swv) zich over de hoe-vraag gebogen: hoe gaan we op basis van deze visie inclusief en passend onderwijs op de scholen vorm en inhoud geven? “We kwamen terecht bij co-teaching”, vertelt Lydie. “Dat is een aanpak waarbij professionals intensief met elkaar samenwerken om elke leerling het beste onderwijs te geven. Co-teaching kan leiden tot inclusiever onderwijs, dus hebben we verkend hoe het kan bijdragen aan de ontwikkeling van de havo/vwo vso-vo leerroute.”

Dian Fluijt², expert op het gebied van co-teaching, is ingeschakeld om het swv hierbij te ondersteunen. Na een presentatie van experts aan de Raad van Toezicht, de deelnemersraad en alle leden van het samenwerkingsverband was iedereen laaiend enthousiast. Daarop is er een formele goedkeuring van het bestuur

gekomen. Lydie: “We doen het stapsgewijs, omdat het een behoorlijk grote operatie is. Allereerst richten we ons op het wegnemen van belemmeringen in de context: alle leerlingen op een reguliere school. Vervolgens kijken we hoe we het beste tegemoet kunnen komen aan individuele ondersteuningsbehoeften van leerlingen: passend onderwijs binnen dat inclusieve onderwijs. Dit uitgangspunt - eerst de context en dan het individu - is andersom dan wat we gewend zijn en vraagt om een andere manier van kijken: een paradigmashift.”

BUNDELEN VAN DE KRACHTEN UIT HET VSO EN VO

Co-teaching past heel goed bij de ontwikkeling richting inclusief onderwijs die het swv heeft ingezet, vindt Lydie. “Inclusie gaat over hoe je gezamenlijk de diversiteit kunt managen. Het kan grote meerwaarde hebben als professionals vanuit het reguliere vo en vso samenwerken, omdat ze verschillende expertises hebben die allebei onmisbaar zijn voor (en in) een inclusieve groep. Ze kunnen elkaar aanvullen en van elkaar leren.”

In de ontwikkelgroep die het project van SWV VO Zaanstreek uitvoert zitten zowel ondersteuners uit het vso als docenten uit het (reguliere) vo. De vso-professionals hebben

veel expertise over de ondersteuning van so-leerlingen, de docenten van de vo-scholen zijn juist sterk waar het gaat om vakinhoudelijke kennis. Dit vormt een mooie combinatie. Bovendien gaat het om een bredere aanpak: “De ontwikkelgroep werkt aan de ontwikkeling van een onderbouwroutte die toegang geeft tot de bovenbouw van alle reguliere havo/vwo-scholen in de regio,” vertelt Joanne, “dus niet alleen tot de scholen die nu betrokken zijn.”

HET PROCES ZELF IS EIGENLIJK AL CO-TEACHING

De ontwikkelgroep houdt zich bezig met praktische vraagstukken, zoals het curriculum en studiewijzers, maar buigt zich ook over onderwijskundige vragen, zoals bijvoorbeeld het inzetten van Universal Design for Learning (UDL). Deze onderwijsbenadering is erop gericht een flexibele leeromgeving te creëren, die alle leerlingen ondersteunt, ongeacht hun ondersteuningsbehoeften of achtergrond. Joanne: “UDL kan helpen om inclusiever onderwijs vorm te geven en draagt bij aan gelijke kansen, maar het vraagt veel van professionals om dat gestalte te geven. Ze moeten bijvoorbeeld ondersteuningsvragen herkennen, goed differentiëren en kunnen lesgeven aan een heterogene groep.”

Het is dus geen eenvoudige of snelle opgave, maar grappig genoeg is de weg ernaartoe eigenlijk al een oefening in co-teaching. Projectleider Joanne vertelt verder over de kracht van de samenwerking tussen vso en vo: “Het mooie is dat we in de ontwikkelgroep - met zowel professionals uit het vso als uit het regulier onderwijs - eigenlijk ook al werken en ontwikkelen volgens de principes van co-teaching. We doen in het proces in feite hetzelfde wat we beogen te bereiken, namelijk dat vo- en vso-professionals goed samenwerken, met het beste onderwijs voor alle leerlingen in de havo/vwo vso-vo leerroute als resultaat. De werelden van vso en vo kennen elkaar niet altijd even goed en er leven soms allerlei beelden die op vooroordelen zijn gebaseerd.”

2 Dr. Dian Fluijt is grondlegger van De OnderwijsMENSEn en redacteur van het vakblad Werken aan Inclusie. Zij begeleidt scholen richting inclusiever onderwijs met co-teaching en Universal Design for Learning.

PROFESSIONALISERING ALS SPEERPUNT VOOR DE KOMENDE TIJD

Het samenwerkingsverband en de ontwikkelgroep gaan de komende tijd met ondersteuning van Dian Fluijt onderzoeken hoe co-teaching kan bijdragen en wat daarvoor nodig is. Effectieve co-teaching is immers niet zomaar 'twee professionals in een klas samen laten werken'. Om effectief te kunnen zijn, moet co-teaching aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo moet er (1) sprake zijn van een gezamenlijke verantwoordelijkheid, is het belangrijk dat (2) de professionals werken vanuit dezelfde visie, dat (3) ze hetzelfde verstaan onder goed onderwijs en dat (4) ze langdurig en op gestructureerde wijze met elkaar samenwerken.

In een volgende bijeenkomst met de ontwikkelgroep wordt het traject verder vormgegeven. Om co-teaching goed te kunnen uitvoeren is bijvoorbeeld ook professionalisering nodig: zowel het verkennen van de eigen en gezamenlijke normen, waarden en overtuigingen van co-teachers als ook het leren om samen goed les te geven en goed samen te werken. Hier zal de komende tijd op worden ingezet, vindt Joanne: "Als je elkaar niet goed kent, zie je ook elkaars kracht niet. Daarom is het heel zinvol dat we inclusief onderwijs samen ontwikkelen!"

Planning 2025-2026: een zachte landing in het schooljaar

Pas aan het einde van het vorige schooljaar is bekend (geworden) welke leerlingen met havo/vwo-advies en een toelaatbaarheidsverklaring kunnen gaan starten. Het nieuwe schooljaar is daarom een spannend jaar voor de samenwerking, maar de samenwerkende scholen hebben al wel een voorstel uitgewerkt over hoe het onderwijs er uit kan zien.

- De focus ligt eerst op het vso, want een zachte landing daar bereidt de leerlingen goed voor op de overstap naar het vo.
- Besloten is dat het in het eerste jaar om een klein groepje zal gaan, want dat geeft ruimte om rustig te beginnen.
- Docenten van de verschillende scholen gaan al samenwerken. Er wordt bijvoorbeeld verkend of de vso-leerlingen havo/vwo-les kunnen krijgen van vso-docenten in vreemde talen. De overige lessen worden gegeven door een vso-docent, die gedifferentieerd lesgeeft in het eerste en tweede leerjaar aan vmbo-t/havo/vwo-leerlingen.
- Om de gedeeltelijk nieuwe positie van de vso-docent te versterken wordt deze gekoppeld aan de vaksecties in het vo.
- Tot slot wordt nagedacht over een vorm van uitwisseling van leerlingen, bijvoorbeeld tijdens uitjes of lessen, om alvast kennis te maken met elkaar en de school.

MEER INFORMATIE

Lydie van Laar

l.vandelaar@swvvozaanstreek.nl
www.swvvozaanstreek.nl

Joanne van den Eijnden

Joanne.vanden.eijnden@ihub.nl
www.swvvozaanstreek.nl

SWV VO AMSTERDAM-DIEMEN

TRAJECTVOORZIENING: ELKE LEERLING DOET MEE IN HET REGULIERE ONDERWIJSPROGRAMMA

Met het oog op de ontwikkeling van inclusiever onderwijs richten ruim 60 reguliere vo-scholen met ondersteuning van Samenwerkingsverband VO Amsterdam-Diemen een trajectvoorziening in. Het samenwerkingsverband heeft twee ambassadeurs vso-vo aangesteld om scholen hierbij te ondersteunen. Een van hen is Carolien Verbeek. Anneke de Ruiter, ondersteuningscoördinator op de technische vmbo-school TASC, was de kartrekker van de trajectvoorziening op haar school. Zij volgde de scholing hiervoor die door het samenwerkingsverband wordt georganiseerd.

Samenwerkingsverband VO Amsterdam-Diemen heeft ervoor gezorgd dat leerlingen die vanaf dit schooljaar ('25 – '26) van groep 8 naar het vso gaan en die in staat zijn om een diploma te halen, ook worden gekoppeld aan een reguliere vo-school. Inzet is dat deze leerlingen zodra het mogelijk is, makkelijker kunnen overstappen naar regulier onderwijs. Om deze instromende leerlingen goed te ondersteunen, maar ook om zoveel mogelijk leerlingen binnenboord te houden, is het van groot belang dat reguliere scholen sterke ondersteuning bieden. De trajectvoorziening is hiervoor essentieel. De Amsterdamse vo-schoolbesturen hebben toegezegd dat hun scholen op 1 januari 2026 allemaal

een trajectvoorziening hebben. Inmiddels is er op 94 procent van de vo-scholen in Amsterdam een trajectvoorziening opgezet of in ontwikkeling.

Trajectvoorziening

Een trajectvoorziening is een rustige plek in school waar leerlingen extra ondersteuning krijgen van een pedagogisch medewerker. Inzet is: uitval voorkomen, leerlingen een zachte landingsplaats bieden bij de overstap van voortgezet speciaal onderwijs naar regulier voortgezet onderwijs en re-integratie van thuiszitters bevorderen.

De trajectvoorziening is bedoeld voor leerlingen die te maken hebben met gedrags-, autoriteits-, leer- of motivatieproblemen, of die door mentale of fysieke problemen (tijdelijk) minder belastbaar zijn. Uitgangspunt is dat de leerlingen zo min mogelijk en alleen wanneer het nodig is naar de trajectvoorziening gaan, zodat zij verbonden blijven met de reguliere klas. Afhankelijk van de school ondersteunt de trajectvoorziening ook de docenten: zij kunnen er terecht met individuele hulpvragen of voor teamscholing.

ONDERSTEUNINGSSTRUCTUUR VERSTERKEN

Carolien maakt als ambassadeur vso-vo deel uit van het programmateam dat binnen het samenwerkingsverband werkt aan het versterken van de samenwerking tussen het speciaal en regulier voortgezet onderwijs. De gezamenlijke ambitie vanuit het samenwerkingsverband is dat zoveel mogelijk leerlingen diplomagericht onderwijs volgen binnen het reguliere onderwijs. Dit betekent dat de overstap vanuit het speciaal voortgezet onderwijs naar het regulier voortgezet onderwijs actief wordt gestimuleerd.

“Een belangrijk middel om deze ambitie te realiseren is het versterken van de ondersteuningsstructuur op reguliere scholen, met als essentieel onderdeel een trajectvoorziening”, zegt Carolien. Deze trajectvoorziening heeft twee doelen:

1. Leerlingen vanuit het vso goed begeleiden bij hun overstap naar de reguliere setting.
2. Leerlingen binnen het vo passende ondersteuning bieden wanneer zij (tijdelijk) niet volledig kunnen deelnemen aan het reguliere lesprogramma.

“Het lukt namelijk niet alle leerlingen om de hele dag in een reguliere klas onderwijs te volgen. De trajectvoorziening biedt in enkele gevallen de mogelijkheid voor maatwerk. Zo kan een leerling met autisme tijdens de prikkelrijke muziekles gebruikmaken van de

trajectvoorziening, waardoor het wél lukt om de rest van de dag in de reguliere klas mee te doen.”

GEDEGEN PLAN MAKEN

Scholen bepalen zelf hoe ze de trajectvoorziening vorm en inhoud geven, passend bij de visie en bij de ondersteuningsstructuur van de school. Samen met haar collega-ambassadeur organiseert Carolien trainingen om professionals op de scholen hiervoor toe te rusten. De professionalisering is gericht op ondersteunings- en zorgcoördinatoren, schoolleiders en medewerkers van trajectvoorzieningen.

Zo volgde Anneke een training waarin ondersteunings-/zorgcoördinatoren en schoolleiders worden ondersteund bij de opzet van de trajectvoorziening. “We kregen stappen aangereikt om een gedegen plan te maken. Zo ga je meteen heel praktisch aan de slag met de vraag hoe je dit op je eigen school het beste kunt doen. Want je moet ontzettend veel keuzes maken: voor welke leerlingen is de voorziening? Hoeveel leerlingen kunnen er terecht? Welke procedure volgen we voor deelname? Wie gaan de trajectvoorziening bemannen? Wat is de rol van de mentor? Hoe betrekken we de ouders? Ook moet je nadenken over hele praktische dingen, zoals de inrichting van de ruimte, de kleuren van de muren en de materialen die je gebruikt. Ik vond het zeer leerzaam om dit samen met mensen

van andere scholen te doen, omdat er dan veel verschillende ideeën en perspectieven voorbij komen. Doordat er ook scholen bij waren die al wat verder zijn, leer je van hun valkuilen en hoor je waar zij tegenaan lopen. Inmiddels is ons plan zo goed als klaar. We gaan het binnenkort indienen bij het samenwerkingsverband.”

NIEUWE GROEP PROFESSIONALS

Naast deze training organiseren de ambassadeurs vso-vo van het samenwerkingsverband professionaliseringsactiviteiten voor de medewerkers van de trajectvoorzieningen. “Dit is een nieuwe groep professionals in de scholen”, zegt Carolien. “Om hen toe te rusten, organiseren we trainingen waarin allerlei onderwerpen aan de orde komen. We bespreken bijvoorbeeld de uitdagingen waarmee je als trajectvoorzieningscoach te maken hebt en wat en hoe je kunt leren van het vso. Er is veel ruimte voor uitwisseling en voor het bespreken van casuïstiek.”

In de scholing van medewerkers van trajectvoorzieningen neemt het leren van vso-expertise een belangrijke plaats in. Zo organiseert Carolien meeloopdagen in scholen voor gespecialiseerd onderwijs en bijeenkomsten waar vso-docenten vertellen over de begeleiding van hun leerlingen. “De deelnemers vinden het heel leerzaam om te zien en te horen hoe vso-docenten omgaan met leerlingen. Die expertise nemen ze mee

naar hun eigen reguliere school. En ook heel belangrijk: zo bouwen we een netwerk op waar medewerkers van voortgezet onderwijs, maar ook de medewerkers van het speciaal onderwijs veel aan kunnen hebben.”

ONDERWIJSPROFESSIONALS ALS SLEUTELFIGUREN

Natuurlijk moet je ook het schoolteam betrekken bij de ontwikkeling van de trajectvoorziening, benadrukt Anneke. “Docenten hebben er niet altijd een goed beeld bij. Ik krijg bijvoorbeeld reacties zoals: ‘Maar wij zijn toch geen speciaal onderwijs?’ Je kunt zo’n trajectvoorziening alleen goed inzetten als er een breed draagvlak voor is, ook omdat de rol van de mentor belangrijk is. Daarom moet je het team heel goed uitleggen wat de trajectvoorziening is en beoogt.”

De ambassadeurs vso-vo onderstrepen het belang van eigenaarschap binnen scholen om de samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs duurzaam te verankeren. “We hebben op een school een presentatie aan het team gegeven,” vertelt Carolien, “maar we zien dat het nog krachtiger is wanneer ondersteuningscoördinatoren en medewerkers van de trajectvoorziening zélf het verhaal vertellen en de visie uitdragen. Daarom is in de training veel aandacht voor de positionering van onderwijsprofessionals als sleutelfiguren in deze transitie. Hoe geef je de trajectvoorziening een duidelijke plek binnen de ondersteuningsstructuur?

Hoe zorg je ervoor dat het hele team zich betrokken voelt bij deze ontwikkeling? Door medewerkers van de trajectvoorzieningen en ondersteuningscoördinatoren te versterken in hun rol, wordt de trajectvoorziening een gedragen onderdeel van de schoolcultuur."

Als het plan voor de trajectvoorziening klaar en goedgekeurd is, begint op TASC de implementatie. "Het samenwerkingsverband stelt middelen ter beschikking zodat de ondersteuningscoördinator tijd krijgt om de trajectvoorziening op te starten. Draagvlak is hierbij ook een belangrijk aandachtspunt. Hoe beter dit wordt gedragen door het team, hoe groter de kans van slagen is."

MEER INFORMATIE

Carolien Verbeek

c.verbeek@swvadam.nl
www.swvadam.nl

Anneke de Ruiter

www.tasc.espritscholen.nl

SAMEN GROOTS DROMEN EN KLEIN DOEN

Goed onderwijs is meer dan een optelsom van onderwijsprogramma's (en eventuele aanpassingen daarop), want het begint in onze visie bij iets veel fundamentelers: een houding van erkenning. Het betekent dat we zeggen: we zien jou en we geloven dat je kunt groeien – zowel als leerling, als leerkracht, als schoolteam, in de samenwerking met ouders en partners én in de samenwerking met elkaar binnen het samenwerkingsverband (swv).

En dat is precies wat inclusief onderwijs van ons vraagt. Samen bouwen aan een krachtige leeromgeving waarin álle leerlingen mee kunnen doen. Een verantwoordelijkheid, geworteld in een helder pedagogisch uitgangspunt: alle leerlingen op deze school en in ons samenwerkingsverband zijn van ons. Vanuit dit perspectief maken scholen keuzes in gezamenlijkheid, omdat ze voelen: *we kunnen – en willen – niet anders.*

In deze bundel lezen we verhalen van collega's en scholen die stap voor stap samen ruimte maken door ondersteuningsvragen van leerlingen en collega's te gebruiken om van te leren. In hoeverre lukt het ons al om onze ambities in onderwijskwaliteit en het versterken van de eigen schoolomgeving te realiseren?

We zien het resultaat als er wordt ingezet op het versterken van de leerkrachten en teams, die hier in de context van de eigen klas en groep mee aan de slag gaan. Ook lezen we hoe helpend het is als de samenwerkingsverbanden een actieve rol innemen om dit samen leren te faciliteren.

AAN DE SLAG GAAN MET INCLUSIEF ONDERWIJS KAN WORDEN SAMENGEVAT IN DRIE STAPPEN, WAARBIJ DE PRAKTIJKVOORBEEDEN UIT DE BUNDEL EEN MOOIE INKLEURING GEVEN.

1. LEREN VAN LEERLINGEN: DE PRAKTIJK ALS SPIEGEL VAN ONZE ONDERWIJSKWALITEIT

Elke ondersteuningsvraag, en elke leerling die vastloopt, biedt een kans om hier als team, collega's en scholen in het samenwerkingsverband samen iets van te leren. Door niet te focussen op vaststaande (eventueel externe) factoren van de leerling of het probleem buiten de school te leggen, maar juist door te reflecteren op kansen in de eigen onderwijskwaliteit en -organisatie, nodigen zulke situaties ons uit om te leren.

VOORBEEDEN

MBS Eindhoven

Leerkrachten hebben geleerd te communiceren met leerlingen die niet of nauwelijks spreken. Door bepaald gedrag te gaan zien als communicatievorm en door bepaalde thema's meer visueel te verankeren, ontstond er wederzijds begrip en nieuwe ruimte voor ontwikkeling.

De Kristal

Leerkrachten uit het sbo ondersteunen collega's in het regulier onderwijs. Samen kijken ze hoe het klassenmanagement en de gehanteerde pedagogische uitgangspunten versterkt kunnen worden.

Nassau College

Een zeer slechtziende leerling bracht een verandering in de didactiek teweeg. Leerkrachten hebben ontdekt dat wat goed is voor één, vaak werkt voor velen: inclusie als hefboom voor kwaliteitsontwikkeling.

Zaanstreek

Vso- en vo-docenten werken samen aan het opzetten van co-teaching binnen het samenwerkingsverband, om zo aan te sluiten op de leerbehoeften van leerlingen op een school in de eigen omgeving. Op deze manier delen ze expertise en leren ze samen hoe ze beter kunnen omgaan met verschillen in de klas.

2. DE MOED OM LOS TE LATEN

Echt inclusief onderwijs vraagt tevens om het kritisch bevragen van vanzelfsprekendheden. Als teams het oude bekende 'zo doen we het nu eenmaal bij ons op school, in ons team' durven los te laten (denk aan procedures, toegewezen structuren en ingesleten routines) schept dit ruimte voor andere vormen van ondersteuning en samenwerking.

Lorentz Lyceum

Er wordt een jongerenwerker ingezet, die midden in het team een positie heeft. Signalen worden daardoor vroeg opgevangen en mentoren krijgen ondersteuning. De focus verschuift van 'gebruikmaken van externe probleemoplossers' naar het versterken van verbindingen binnen de school.

SWV Helmond-Peelland PO

Het bewust worden van culturele en impliciete vooroordelen leidde tot ander handelen bij onderwijsprofessionals. De expertiseschil rondom de scholen kan nu niet alleen de leerlingen, maar ook de ouders opnieuw betrekken, en dat in inmiddels 25 talen!

Kindcentrum Borgele

De medewerkers werken vanuit verschillende rollen en organisaties gezamenlijk aan goed onderwijs voor alle leerlingen. Ze werken samen als geheel en leren van hun leerlingen, 'wat vragen ze van ons en onze organisaties in hoe we ons onderwijs organiseren?' Ze hebben hierdoor ervaren dat er niet zoveel

verschil zit tussen hun leerlingen. Hiermee bouwen ze aan een cultuur waarin collectief leren centraal staat.

3. DE KRACHT VAN RELATIES: RUIMTE MAKEN IN VERBINDING

Inclusief onderwijs ontstaat daar waar pedagogisch en didactisch handelen met elkaar in verbinding staan. In zo'n pedagogisch-didactische omgeving ontstaat een basis van wederzijds vertrouwen: in elkaar én in leerlingen.

Vertrouwen groeit wanneer leerkrachten sensitief zijn, beschikbaar zijn voor hun leerlingen en collega's, duidelijke en hoge verwachtingen stellen en oprecht werken vanuit wederkerigheid. Deze elementen vormen de bouwstenen van een inclusief pedagogisch klimaat.

In zo'n omgeving groeit het leerpotentieel, niet alleen bij leerlingen, maar ook bij leerkrachten.

Accent Praktijkonderwijs

Een internationaal geïnspireerde professionalisering brengt nieuwe vormen van didactiek met zich mee. Op een mooie manier doet dit recht aan de verschillen tussen leerlingen.

SWV VO Amsterdam-Diemen

De scholen zoeken naar manieren om leerlingen te ondersteunen door de pedagogische relatie vanaf dag één helder te maken: deze leerling doet vanaf de start mee in het reguliere onderwijsprogramma.

VIPP-School

Via video-feedback versterken leerkrachten hun sensitiviteit voor de onderwijsbehoeften in de klas en doorbreken ze negatieve interactiepatronen. Dat leidt tot rust en verbondenheid bij het leren in de klas

CONCLUSIE: HET VERTREKPUNT IS EEN GEZAMENLIJK PEDAGOGISCH KOMPAS

De praktijkvoorbeelden in deze bundel zijn niet losstaand, maar wijzen op een verschuiving in paradigma. Een verschuiving van het organiseren van ondersteuning rond 'systemen' naar het (her)ontwerpen van onderwijs, vanuit een idee over wat we goed onderwijs vinden voor de leerlingen op deze school. Het vraagt om moed, vakmanschap en vanuit daar samen willen leren.

Ruimte maken voor ontmoeting, dialoog en verandering, hoe doe je dat?

In deze bundel komen we dat tegen in deze fundamentele vragen die in teams worden gesteld:

- Wat betekent het om werkelijk van álle leerlingen te zijn?
- Welke inrichting van onderwijs helpt of belemmert ons in onze pedagogische belofte?
- Hoe zorgen we dat ondersteuning geen eindpunt is, maar bijdraagt aan weer meedoen?
- Hoe draagt ons pedagogisch-didactisch handelen en de inrichting van ons onderwijs bij aan ondersteuningsonafhankelijkheid van onze leerlingen?
- Hoe leren we als team, organisatie en gezamenlijke scholen in het samenwerkingsverband van wat niet werkt én vieren we wat wel lukt?
- Welke bijvangst zien we als we anders gaan werken?

INCLUSIEF ONDERWIJS: GROOTS DROMEN, KLEIN DOEN

Ruimte maken begint bij erkennen: van leerlingen, van collega's, van het ongemak dat bij verandering hoort. En eindigt bij handelen: klein, krachtig en vooral samen.

- Eén leerling die zich eindelijk begrepen voelt.
- Twee klassen waar de rust is teruggekeerd.
- Drie collega's die iets nieuws durfden te proberen doordat ze zich gesteund voelden door het team.

Willeke Doornbos

Instituut voor Inclusief Onderwijs

info@instituutvoorinclusiefonderwijs.nl

www.inclu-zo.nl

www.instituutvoorinclusiefonderwijs.nl

COLOFON

Voorwoord: Mike Jolink

Nabeschouwing: Willeke Doornbos

Overige interviews: Tekstbureau Elise Schouten en Lennart de Geus - Tekst en communicatie

Vormgeving: DailyDaisy

Foto's: VO-raad beeldbank, Petja Buitendijk, Adobe Stock

Druk: Drukproef

Productie: Communicatie Steunpunt Passend Onderwijs

Oktober 2025

Overall in het land werken leraren, scholen en samenwerkingsverbanden in primair en voortgezet onderwijs aan inclusiever onderwijs, zo laat deze verzameling praktijkvoorbeelden zien. Ze doen dat op verschillende manieren, maar hebben allemaal dezelfde idealen: alle kinderen gelijke kansen en thuisnabij onderwijs bieden. Uit de ervaringen blijkt dat niet alleen kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte, maar álle kinderen profijt hebben van inclusief onderwijs.

Het Steunpunt Passend Onderwijs (SPO) is een gezamenlijk initiatief van de PO-Raad en de VO-raad en ondersteunt schoolbesturen, scholen en samenwerkingsverbanden in het primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs met de uitvoering van passend onderwijs in de praktijk en bij het nemen van stappen richting inclusief onderwijs op de lange termijn.

www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl